

कोव्हिडच्या काळातली पत्रकारिता

जान्हवी मुळे

पत्रकार आणि बीबीसी मराठी प्रतिनिधी
janhavee.moole@bbc.co.uk

जेमतेम सहा महिन्यांपूर्वीची गोष्ट आहे. २०१९ ची अखेर आणि २०२०च्या सुरुवातीचे काही दिवस. तो आठवडा बातम्यांच्या जगात तसा धावपळीचा होता.

एकीकडे महाराष्ट्रात मंत्रीमंडळ विस्ताराच्या बातम्या येत होत्या आणि दुसरीकडे भारतात CAA वरून सुरू झालेल्या आंदोलनामुळे वातावरण ढवळून निघालं होतं. देशाबाहेर एका बाजूला ऑस्ट्रेलियातला वणवा, युरोपात ब्रेक्झिट आणि अमेरिकेत ट्रम्प यांच्यावरचा महाभियोग यांची चर्चा होती. कासेम सुलेमानी यांच्या हत्येमुळे इराण-अमेरिकेत तणाव वाढला होता. या सगळ्यादरम्यानच मी आमच्या 'बीबीसी इंडियन स्पोर्ट्सवूमन ऑफ द ईयर' पुरस्काराच्या निमित्तानं खेळांविषयीच्या बातम्यांवर काम करत होते.

ही एवढी सगळी प्रस्तावना करते आहे, कारण त्यावेळी पुढे काय वाढून ठेवलं आहे आणि त्यानं आपलं सर्वांचं आयुष्य कसं बदलणार आहे, याची कल्पनाही नव्हती.

सुरुवात नववर्षासोबतच झाली, जेव्हा ईमेलमध्ये चीनच्या वुहान शहरात लोक आजारी पडत असल्याविषयीचा न्यूज अलर्ट आला. तशी या आजाराविषयी काही दिवस आधीपासून चर्चा सुरू होतीच, पण ३१ डिसेंबरला CCTV नं त्याविषयीचं वृत्त दाखवलं आणि एक-दोन दिवसांत आंतरराष्ट्रीय मिडियात त्याविषयीचे अपडेट्स प्रसिद्ध झाले. 'जागतिक आरोग्य संघटने'नं या आजाराचं वर्णन 'न्यूमोनिया ऑफ अननोन कॉज' असं केलं आणि एका नव्या कोरोना विषाणूमुळे हा आजार पसरत असल्याचं याच दरम्यान स्पष्ट झालं. हा आजार म्हणजेच 'कोव्हिड-१९', जगाच्या कानाकोपऱ्यांत पसरत गेला आणि देशच्या देश बंद करावे लागले.

अवघ्या सहा महिन्यांतच जगातल्या प्रत्येक गावा-शहरात आणि प्रत्येक व्यवसायावर जागतिक साथीचा कमी- अधिक प्रमाणात परिणाम झाला आहे. पत्रकारिताही त्याला अपवाद कसा असेल? एकीकडे या संकटकाळानं अचूक व योग्य माहिती देण्याचं काम करणाऱ्या आणि सामान्यांचा आवाज बनणाऱ्या पत्रकारितेचं महत्त्व पुन्हा एकदा अधोरेखित केलं आहे. तर दुसरीकडे माध्यमांसमोरच्या आर्थिक विवंचनेत भर घातली आहे आणि त्यांच्या अस्तित्वावरच प्रश्नचिन्ह उभं केलं आहे. बातमी देण्याच्या आणि ती लोकांपर्यंत पोहोचवण्याच्या पद्धतींमध्येही काही बदल झाले आहेत आणि काही ठिकाणी बातमीदारीवर, त्यांच्या विचारस्वातंत्र्यावर बंधनं आल्याची परिस्थितीही निर्माण झाली आहे.

या सगळ्या घटनांनी पत्रकारांनाही बातमीदारीचं स्वरूप आणि परिणामांविषयी तसंच स्वतःच्या आयुष्याविषयी विचार करण्यास भाग पाडलं आहे. पत्रकारितेतल्या या बदलांचा परिणाम 'कोव्हिडोत्तर' काळात आपल्या समाजजीवनावरही होणं स्वाभाविक आहे आणि म्हणूनच त्याविषयी जाणून घेणं सर्वांसाठी महत्त्वाचं आहे.

वृत्तपत्रांवर थेट परिणाम

सकाळच्या चहासोबत किंवा ट्रेनमध्ये प्रवासादरम्यान वर्तमानपत्र किंवा मासिक वाचायचं, हा अनेकांचा आवडता छंद असायचा. लोक आजकाल कमी वाचतात अशी तक्रार होत असली तरीही! कधी सवयीचा तर कधी सोयीचा भाग म्हणून, तर कधी सखोल माहितीसाठी इंटरनेट असतानाही लोक आवर्जून वृत्तपत्रं घ्यायचे. माझ्या एका शिक्षक मित्राला तर पेपर आला नाही, की चुकल्यासारखं होतं. ते सांगतात, 'घरी पेपर येतोय म्हणजे देशातली यंत्रणा सुरळीत असल्यासारखं वाटतं.'

पण भारतात लॉकडाऊनची घोषणा झाली आणि वृत्तपत्रांचं वाटप करणाऱ्या साखळीवर, distribution chain वर थेट परिणाम झाला. काही दिवस वृत्तपत्र अजिबातच येईनाशी झाली. काहींनी ती छापणं काही काळासाठी बंद केलं. लॉकडाऊन उठू लागल्यावर सगळं हळूहळू सुरू होऊ लागलं, पण तोवर लोकांना पेपर घ्यावा की नाही, तो घेण्यासाठी बाहेर जायचं की नाही आणि विकत घ्यायचा तर तो परवडेल का असे प्रश्न पडू लागले आहेत. आसपासच्या नकारात्मक वातावरणामुळेही अनेक जण वृत्तपत्रं, टीव्ही अशा सगळ्याच बातम्यांपासून ठरवून दूर राहू लागले आहेत.

दुसरीकडे लॉकडाऊनमुळे सगळं बंदच झाल्यावर जाहिराती घटल्या, तेव्हा आधीच आर्थिक संकटात असलेल्या वृत्तपत्रांच्या अडचणीत अधिकच भर पडली. काहींनी आपल्या आवृत्त्या कमी केल्या, तर

काहींनी कर्मचारी कपात केली आणि काहींनी पगारही कापले. हे फक्त वृत्तपत्रच नाही तर बाकी माध्यमांच्या बाबतीतही कमी-अधिक प्रमाणात घडलं आहे. तसंच हे फक्त भारतातच नाही तर जगभरात घडत आहे.

तसं पाहिलं तर आर्थिक आणि वेळेची गणितं सांभाळत योग्य माहिती घेऊन बातम्या देणं ही तारेवरची कसरत माध्यमांना आधीही करावी लागत होतीच. पण आता ज्यावर हा डोलारा उभा राहिला आहे, त्याला दोन्ही बाजूंनी आणखी हादरे बसू लागले आहेत. मग अशा बदलत्या परिस्थितीत तग धरून राहण्यासाठी तंत्रज्ञान हे माध्यमांची मदत करू शकतं का? हा प्रश्न उपस्थित होतो.

‘डिजिटल फर्स्ट’ बातम्या

बातम्या जाणून घेण्यात रस असलेला एक वर्ग पारंपरिक स्वरूपातल्या छापील वृत्तपत्रांऐवजी टीव्ही, डिजिटल माध्यमांकडे आधीच वळला होता. अनेक छोट्या-मोठ्या वृत्तपत्रांनीही डिजिटल आवृत्त्या काढायला सुरुवात केली होती. त्यालाही आता एक-दीड दशकांहून अधिक काळ लोटला आहे. ‘लोकमत’, ‘लोकसत्ता’, ‘महाराष्ट्र टाइम्स’ यांसारख्या मोठ्या वृत्तपत्रांचे ई-पेपर, वेबसाईट्स आणि सोशल मिडिया अकाउंट्स आहेत, जिथून लॉकडाऊनच्या काळातही बातम्यांचा ओघ सुरू राहिला. त्यासोबतच जिल्हा पातळीवर काम करणाऱ्या ‘ठाणे वैभव’सारख्या वर्तमानपत्रांनीही व्हॉट्सअॅपवर पीडीएफ फाईल स्वरूपात पेपर वाचकांपर्यंत पोहोचवला.

कोव्हिडच्या काळात या माध्यमांचा, विशेषतः सोशल मिडियाचा वापर आणखी वाढला आहे. साहजिकच ज्या संस्था आधीच या माध्यमांत आहेत त्यांचा प्रेक्षकवर्ग या काळात मोठ्या प्रमाणात वाढलेला आहे. हा ‘न्यूज कंटेंट’ ज्या व्यासपीठांवरून लोकांपर्यंत पोहोचतो, त्यांची आकडेवारी लक्षणीय आहे. फक्त यूट्यूबचं उदाहरण घ्यायचं तर, ‘माईडशेअर’ आणि Vidooly यांच्या अभ्यासानुसार, लॉकडाऊनच्या पहिल्या ४५ दिवसांतच भारतात यूट्यूब सब्सक्रायबर्समध्ये २०.५ टक्क्यांची वाढ पाहायला मिळाली. या काळात यूट्यूबला तीनशे अब्जांहून अधिक व्ह्यूज मिळाले आहेत आणि त्यात ९० टक्के वाटा हा मनोरंजन, संगीत आणि बातम्यांचा आहे.

डिजिटल माध्यमांतली बातमीदारीची शैलीही वेगळी, थेट संवाद साधणारी असते. कोव्हिडसारख्या संकटाचा वेगवेगळ्या पातळ्यांवर सामना करत असताना लोकांना हाच संवाद हवासा वाटतो आहे. याची प्रचिती बीबीसी मराठीच्या ‘कोरोना पॉडकास्ट’ला मिळालेल्या प्रतिसादातून येते.

माझे सहकारी आशिष दीक्षित आणि विनायक गायकवाड बहुतेकदा घरातूनच, आणि क्वचित ऑफिसमधून हे 'कोरोना पॉडकास्ट' करतात. कुठला स्टुडिओ नाही, खास प्रकाशयोजना नाही, फॅन्सी वॉर्डरोब नाही. कॅमेरामनही नाही. ही गोष्ट काय सांगते?

कोव्हिडची भीती आणि लॉकडाऊननं आलेला कंटाळा या पार्श्वभूमीवर लोकांना झगमगाट महत्त्वाचा वाटत नाही. मृत्यूची फक्त आकडेवारी आणि कोण काय म्हणाले अशा स्वरूपाच्या बातम्या आताच्या काळात आणि विशेषतः आताच्या पिढीला नकोशा वाटतात. त्यांना अचूक माहिती, त्यांच्या प्रश्नांची उत्तरं आणि सकारात्मक विचार हवा आहे. या गोष्टी देणं हेच पत्रकारांचं पहिलं कर्तव्य आहे. अचूक माहिती मिळवण्यासाठी प्रयत्न करणं; जनतेला पडलेले प्रश्न नेतेमंडळी, अधिकारी आणि तज्ज्ञांना विचारणं; लोकांना घाबरवण्याऐवजी नेमकी माहिती देणं आणि मुख्य म्हणजे नकारात्मक विचारानं भरलेल्या या वातावरणात आसपास घडणाऱ्या सकारात्मक गोष्टींविषयीही सांगणं इत्यादी गोष्टी जगभरातले पत्रकार आधीही करायचेच. मात्र कोव्हिडने या मार्गामध्ये काही बदल घडवून आणले आहेत.

‘बूट्स ऑन ग्राऊंड’ की ‘वर्क फ्रॉम होम’?

‘बूट्स ऑन ग्राऊंड’ म्हणजे युद्ध लढण्यासाठी सैनिकांना प्रत्यक्ष युद्धभूमीवर पाठवणं. कोव्हिडचा प्रसार रोखण्यासाठी काँटॅक्ट ट्रेसिंग करताना हीच पद्धत अनेक देशांनी अवलंबिली आहे.

पत्रकारितेतही आधी ‘बूट्स ऑन ग्राऊंड’ हाच पहिला नियम मानला जायचा. म्हणजे एखादी घटना घडली, तर पत्रकारानं तिथे जाऊन, लोकांना प्रत्यक्ष भेटून वार्ताकन करणं. पण पत्रकार जर प्रत्यक्ष घटनास्थळी जाऊ शकत नसेल तर त्याला घटनास्थळी उपस्थित असलेल्या व्यक्तींशी संपर्क साधून माहिती घेता येते आणि तिची खातरजमा करून बातमी देता येते. तसंच अनेकदा केवळ घटनास्थळी आपला प्रतिनिधी उपस्थित आहे हे दाखवायचा उद्देशही असू शकतो. विशेषतः टीव्ही आणि इतर दृश्य माध्यमांत या ‘आँखो देखी’वर भर दिला जातो. त्यामुळे बाकीचे घरात किंवा सुरक्षित ठिकाणी बसलेले असताना, पत्रकार बाहेर काम करत आहेत असंच चित्र दिसतं. वृत्तपत्रांचे प्रतिनिधी फोनवरून माहिती घेऊन बातमी टाईप करून पाठवू शकतात, पण आम्हा टीव्हीवाल्यांना ते शक्य नाही, असं या माध्यमात काम करणारे अनेकजण आवर्जून सांगायचे.

पण याची खरंच गरज आहे का, असा प्रश्न कोव्हिडच्या साथीनं उपस्थित केला आणि जगभरातल्या पत्रकारांना आणि संस्थांना त्याविषयी विचार करायला, आपल्या सवयी बदलायला भाग पाडलं आहे. अगदी

टीव्ही न्यूज चॅनेल्सनाही! म्हणूनच एरव्ही 'एबीपी माझा'च्या स्टुडिओतून प्रॉम्प्टरवर बातम्या वाचणारी ज्ञानदा आपल्याला तिच्या घरून बातम्या देताना दिसली. काही अँकर्सनी घरी छोटेखानी स्टुडिओच तयार केले आहेत.

पण माझ्यासारख्या फिल्डवरून बातम्या देणाऱ्या पत्रकारांचं काय? सलग दोन महिने घरी बसूनच बातम्या देईन असं वाटलं नव्हतं. तंत्रज्ञानामुळे ते शक्य झालं.

पत्रकार घरून काम कसं करतात?

मोठ्या कॅमेऱ्याऐवजी स्मार्टफोनवर व्हिडिओ रेकॉर्ड करणं, लॅपटॉपवर ते स्वतः एडिट करणं, योग्य ठिकाणी अपलोड करणं हे मी आणि माझे काही सहकारी आधीही करत होतोच. आता हीच गोष्ट घरात बसून करतो आहोत. मीटिंग आणि दूरदेशातल्या लोकांच्या मुलाखतींसाठी स्काईप, झूमसारखी ॲप्स मी आधीही वापरत होते. पण आता बहुतांश मुलाखती अशा ॲपवरूनच होतात. नेतेमंडळी आणि अधिकारीही आता पत्रकार परिषदा अशा ऑनलाईन प्लॅटफॉर्मवर घेतात, फेसबुक लाईव्ह करतात किंवा स्वतःचा व्हिडिओ रेकॉर्ड करून पाठवतात. तुमचं चॅनेल, पेपर किंवा वेबसाईट जर एएनआय, पीटीआय, एएफपी, रॉयटर्स अशा न्यूज एजन्सींचे सदस्य असतील तर त्यांच्या प्रतिनिधींनी रेकॉर्ड केलेले व्हिडिओ तसेच फोटोही तुम्हाला वापरता येतात.

एरव्ही कुठलीही घटना घडली की पत्रकार स्वतः तिथे जाऊन पडताळणी करू शकतात. अगदी युद्धभूमीवरही ते जातात. पण कोव्हिड-१९ हा आजार असा आहे, की अलगीकरण आणि विलगीकरणामुळे प्रत्यक्ष रुग्णांना, त्यांच्या नातेवाईकांना भेटणंही शक्य होत नाही. पीपीई किट घातल्याशिवाय तुम्ही आयसीयू किंवा कंटेन्मेंट झोनमध्ये जाऊ शकत नाही. मग खऱ्या परिस्थितीचा दुरूनच अंदाज घ्यावा लागतो आणि काहीवेळा सरकारनं किंवा लोकांनी केलेल्या दाव्याची पडताळणी करणं आव्हानात्मक बनू शकतं. अशा वेळी तुमचा अनुभव आणि लोकांमधला संपर्क (कॉन्टॅक्ट्स) कामी येतो. पत्रकारितेत तुम्ही जसंजसं मुरत जाता, तसंतसं कुणावर विश्वास ठेवायचा आणि कुणावर नाही, हे आपसूकच लक्षात येतं.

'कोव्हिडसह जगावं लागणार' हे लक्षात आल्यावर मग केवळ निवडक लोकांनी निवडक काळासाठी बाहेर पडून सुरक्षिततेची सगळी काळजी घेत रिपोर्टिंग करायचं, हा पर्याय आम्ही निवडला. तेवढी मोकळीक सगळ्याच पत्रकारांना आणि सगळ्याच संस्थांना नाही, याची जाणीव मला आहे. पण गेल्या तीन महिन्यांत कमी-अधिक प्रमाणात हे बदल सगळीकडे झाले आहेत ही गोष्ट निश्चितच दिलासा देते. कारण बातमी देणं

महत्वाचं आहेच, पण त्याहीपेक्षा जिवंत राहणं, सरकार-अधिकार्यांना प्रश्न विचारणं आणि पुढच्या पिढीला घडलेल्या घटनांविषयी सांगणंही तेवढंच महत्वाचं आहे, असं मला वाटतं.

अर्थात तुमची बातमी काय आहे यावरही तुम्ही ती घरून करू शकाल का, हे अवलंबून असतं. म्हणजे कोव्हिडची लक्षणं काय आहेत याविषयीची बातमी एखाद्या तज्ज्ञाचा स्काईप इंटरव्यू करून, न्यूज एजन्सीचं फुटेज आणि ग्राफिक्स वापरून देता येईल. पण घराकडे चालत निघालेल्या स्थलांतरित मजुरांची व्यथा अशी दूर राहून कशी मांडता येईल? लोक खरंच बाजारात गर्दी करत आहेत, याची पडताळणी घरात राहून कशी करता येईल? अशा काही बातम्या देण्यासाठी आणि सखोल वार्ताकन करण्यासाठी प्रत्यक्ष तिथे जाण्याशिवाय पर्यायच नसतो. म्हणूनच बरखा दत्तसारखे पत्रकार या साथीच्या संकटातही जोखीम पत्करून प्रवास करताना दिसतात. पण बाहेर पडून बातमीचा पाठलाग करण्यापेक्षाही मोठं आव्हान चुकीच्या माहितीचा प्रसार होऊ न देणं हे आहे.

‘फेक न्यूज’, अतिरंजित बातम्या

या जागतिक साथीच्या संकटाचं वार्ताकन भारतीय वृत्तवाहिन्या ज्या पद्धतीनं करत आहेत, त्यावर अनेकदा टीकाही होते आहे. एरव्हीही काही टीव्ही चॅनेल्स बातमी देताना ती अतिरंजित स्वरूपात सादर करताना दिसतात. ती या माध्यमाची अपरिहार्यताही बनत चालली आहे, असं चित्र दिसतं. कोव्हिडचं वार्ताकन करताना टीव्ही माध्यमातले कोणते पत्रकार ती संवेदनशीलता दाखवतात, हा प्रश्न प्रेक्षकांनीच विचारायला हवा.

SARS-Cov-२ या कोरोना विषाणूविषयी, त्याची लागण झाल्यावर होणाऱ्या कोव्हिड-१९ या आजाराविषयी अजून संशोधन सुरू आहे. हा आजार होणार नाही यासाठी लस तयार करण्याचे प्रयत्न सुरू आहेत. आजार झालाच, तर त्यावर कोणते उपचार करावेत याविषयीही प्रयोग सुरू आहेत. दररोज नवी माहिती समोर येते आहे आणि गैरसमजही अजून दूर झालेले नाहीत. त्यामुळेच चुकीची माहिती पसरणार नाही, याची आम्ही वारंवार काळजी घेत आहोत. खरं तर तेच पत्रकारांचं पहिलं कर्तव्य आहे. अनेक वृत्तवाहिन्या, वर्तमानपत्रं, वेबसाईट्स आणि विशेषतः ‘फॅक्ट चेक’ करणाऱ्या ‘बूमलाईव्ह’ आणि ‘अल्ट न्यूज’सारख्या वेबसाईट्सनी तर सध्या स्वतःला याच कामात झोकून दिलं आहे. पण हे सगळं पत्रकार कुठल्या परिस्थितीत करत आहेत? हे पाहणंही महत्वाचं ठरतं.

विचारस्वातंत्र्यावर बंधनं, नोकरीवर गदा आणि मानसिक ताण

ज्या देशांत आधीच विचारस्वातंत्र्यावर बंधनं आहेत, तिथे कोव्हिडमुळे ती आणखी घट्ट होत असल्याचं चित्र दिसत आहे. तर इतर देशांतही संचारबंदीसारख्या गोष्टींमुळे पत्रकारांना कारवाईला सामोरं जावं लागत आहे. इराणनं मार्च महिन्यात वृत्तपत्रांच्या छपाईवरच बंदी आणली होती. चीनमध्येही विषाणू उद्रेकाविषयी बोलणाऱ्या व्यक्तींवर सुरुवातीला तिथल्या सरकारनं कारवाई केली होती. 'कमिटी टू प्रोटेक्ट जर्नलिस्ट्स' या संस्थेनं गेल्या सहा महिन्यांत जगभरात घडलेल्या अशा घटनांची माहिती वेळोवेळी प्रसिद्ध केली आहे.

भारतात जनता कफरू जाहीर करताना पंतप्रधान नरेंद्र मोदींनी अत्यावश्यक सेवांमध्ये 'न्यूज मिडिया'चा उल्लेख केला होता. तरीही लॉकडाऊनच्या सुरुवातीच्या दिवसांत दिल्ली आणि हैदराबादमध्ये पोलिसांनी पत्रकारांना मारहाण केल्याचे आरोप झाले.

सरकारी यंत्रणेकडून विरोधाला तोंड द्यावं लागणं हे पत्रकारांसाठी नवीन नाही. पण त्या विरोधाला तोंड देण्यासाठी आवश्यक संस्थात्मक कवचही अनेकांना गेल्या काही महिन्यांत गमवावं लागलं. कोव्हिड आणि लॉकडाऊनमुळे लोकांच्या नोकऱ्या जात असल्याची बातमी देता देता, त्याच पत्रकारांच्या नोकरीवर गदा आल्याची घटनाही घडली.

लॉकडाऊन सुरू झाल्यापासून नेमक्या किती पत्रकारांना नोकरी गमवावी लागली, याविषयी कुठलीही ठोस आकडेवारी उपलब्ध नाही. पण जगभरात थोड्याफार प्रमाणात हे चित्र आहे. लॉकडाऊननं आर्थिक व्यवहार ठप्प झाल्यामुळे काही संस्थांसमोर नोकरकपातीशिवाय खरंच दुसरा पर्याय उपलब्ध नाही. परंतु काही संस्थांनी या आयत्या उपलब्ध झालेल्या संधीचा फायदा घेतल्याचाही आरोप होत आहे. कारण काही असो, कुणी पत्रकार आणि कर्मचाऱ्यांच्या पगारात कपात केली तर कुणाला नोकरीवरून काढूनही टाकण्यात आलं, ही वस्तुस्थिती आहे.

एखाद्या संस्थेत काम करणाऱ्या पत्रकारांना रिपोर्टिंगसाठी आवश्यक मूलभूत सुविधा आणि आजारी पडल्यास मेडिकल इन्शुरन्ससारख्या गोष्टी मिळतात. पण मुक्त पत्रकारांना तर तो आधारही नसतो. निश्चित नोकरी नसल्यानं अनेकांकडे कुठलं प्रेस कार्ड किंवा आपण पत्रकार असल्याचा काही पुरावाही नसतो. त्यामुळे संचारबंदी, टाळेबंदी दरम्यान बातमीसाठी बाहेर पडल्यावर त्यांना आणखी अडचणींना तोंड द्यावं लागलं.

एरव्ही थोडीशी अडचण वाटणारी गोष्टही अशा वेळी गंभीर समस्या बनते. मुंबईतल्या एका महिला पत्रकारानं सांगितलेला हा किस्सा आहे, पिरेड्स सुरू असताना काही तास काम केल्यावर तिला टॉयलेट शोधण्यासाठी

उन्हात फिरावं लागलं. तसं शहरात आधीच पब्लिक टॉयलेट्सची कमतरता आहे. पण एरव्ही तुम्ही सहज एखाद्या सरकारी कार्यालयात, कॅफेमध्ये जाऊ शकता. आता सगळं एकतर बंद असतं किंवा तुम्ही तिथे जाण्याविषयी साशंक असता.

तसंच बातमी देता देता कधी तुम्हालाच लागण होईल याचीही खात्री नाही. त्यामुळे स्वतःच्या तब्येतीची काळजी घेणं, आपल्यामुळे दुसरं कुणी आजारी पडणार नाही याची काळजी घेणं ही जबाबदारी बनते.

या सगळ्याचा मानसिक ताणही येतो. जी बातमी 'कव्हर' करत आहात, त्यापासून अलिप्त राहायचं हा पत्रकारितेतला संकेत आहे. घडलेल्या घटनांकडे त्रयस्थपणे पाहिलं की मानसिक दडपणही येत नाही. पण इथे तुम्ही बातमीपासून दूरही जाऊ शकत नाही. रस्त्यावरून चालणाऱ्या लहान मुलाला पाहून कुणी पत्रकार अश्रूंना वाट मोकळी करून देते. कुणी आजारी आईला उपचारासाठी दाखल करून बातमी देण्यासाठी रस्त्यावर उतरतो. मन संवेदनशील असेल, तर लोकांची वेदना तुम्हाला त्रयस्थपणाचा मुखवटा काढायला लावते. बीबीसीमधले माझे सहकारी सलमान रावी यांच्या बाबतीत तेच झालं. लाईव्ह सुरू असतानाच अनवाणी चालणाऱ्या स्थलांतरित मजुराला त्यांनी आपल्या पायातले बूट काढून दिले. हे त्यांनी ठरवून केलं नव्हतं. पण त्यांची ती कृती पत्रकारामधला माणूस दाखवून गेली.

तसं गेल्या तीन महिन्यांत या आजारानं खूप काही दाखवलं आहे. रोज मृतांचे आकडे वाढत आहेत. रुग्णांसोबतच डॉक्टर्स, नर्सेस, वैद्यकीय यंत्रणा या आजाराशी लढत आहे. स्थलांतरित मजुरांच्या समस्या तर आणखी वेगळ्या. इथे प्रत्येकाचं आयुष्य एक कहाणी बनलं आहे आणि ती कहाणी सांगत राहणं, हे आम्हा पत्रकारांचं कर्तव्य आहे. 'पत्रकारिता हा पेशा नाही तर तो एक वसा आहे,' असं का म्हणतात, हे कोरोना विषाणूच्या साथीनं पुन्हा शिकवलं आहे.